וּבְנֵי בְּתֵירָה, וְיוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל רואים שהיה עניו, הָא דְּאָמְרָן – כפי שאמרנו, שאמר לבנו שהוא ארי בן שועל, הרי שהחשיב את עצמו כשועל אף לעומת בנו. בְּנֵי בְּתֵירָה רואים שהיו ענווים, דְּאָמַר מַר במסכת פסחים (סו.), שבני בתירא היו נשיאי ישראל, וכשראו שהלל גדול מהם בתורה, ויתרו על נשיאותם, וְהוֹשִׁיבוּהוּ להלל בָּרֹאשׁ, וּמִינּוּהוּ לְנָשִׂיא עֲלֵיהֶן, הרי שבענוותנותם ויתרו על נשיאותם. יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל רואים שהיה עניו, דְּקָאָמַר לֵיהּ [–שאמר] לְדָוִד (שמואל א' כג יז), 'וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְמִשְׁנֶה', שעל אף שהיה בנו של שאול המלך, הקטין עצמו שדוד יהיה מלך, והוא יהיה רק המשנה למלך.

שואלת הגמרא: מַמַּאי – מנין שהם היו ענוותנים, דִּלְמָא – שמא הם השתכסכים יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל להיות רק משנה למלך, משום דַּחֲזָא דְּגָרִיר עָלְמָא בָּתַר דָּוִד – שראה שהציבור נמשך אחרי דוד, ולא מחמת ענוותנותו. וּבְנֵי בְּתֵירָה נַמִּי, מנין שמחמת ענוותנותם ויתרו על נשיאותם, שמא מחמת דְּחָווּ לְהִלֵּל דְּעָדִיף מִינַּייהוּ – שראו שהלל גדול מהם בתורה, והתביישו בכך שאינם יודעים לענות במקום שהלל יודע. אֶלָּא, רק רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וַדַּאי שַׁעֲנְוָותָן הָוָה.

הגמרא מביאה שאף רבי קיבל על עצמו יסורים: אָמַר רַבִּי, חֲבִיבִין הם הַיִּסּוּרִין, שכן הועילו לרבי אלעזר שגופו לא נרקב כששכב בעלית ביתו. כַּבָּל עֲלֵיהּ תְּלִיסַר שְׁנֵי – קיבל רבי על עצמו יסורים למשך שלוש עשרה שנים, שֵׁית – שש שנים התייסר בְּצִפֳּרְנָא – אבן במקום יציאת הקטנים, וְשֵׁבַע שנים התייסר בְּצִפָּרְנָא – חולי השיניים והחניכים, ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים, ומסוכן הוא. וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים, שֵׁשׁ שָׁבְעָה שנים התייסר בְּצִפֳּרְנָא, וְשֵׁית – ושש שנים התייסר בְּצִפָּרְנָא.

הגמרא מבארת את גודל יסוריו: אֲהוֹרְיֵירֵיהּ דְּבֵי רַבִּי, הָוָה עָתִיר מַשְׁכּוֹר מַלְכָּא – שומר הסוסים של רבי, היה עשיר יותר משבור מלך פרס, כַּד הָוָה רָמֵי כִּיסָתָא לְחֵיוָתָא, הָוָה אָזֵיל קָלָא בִּתְלָתָא מְיֵלֵי – כשהיה נותן מספוא להמות הרבות, היה קולם נשמע במרחק שלש מילין, הָוָה מָכֵוִּין, דְּרָמֵי בְּהַהִיא שַׁעֲתָא דְּעַיֵּיל רַבִּי לְבֵית הַכִּסֵּא – והיה מכוין לתת את המספוא כשרבי נכנס לבית הכסא, כדי שלא ישמע קולו בשצועת מחמת היסורים, וַאֲפִילּוּ הָכֵי מַעֲבַר לֵיהּ קָלֵיהּ לְקָלַייהוּ, וְשָׁמְעוּ לֵיהּ נְחוּתֵי יָמָא – ואף על פי כן היה קולו של רבי הולך יותר רחוק, ונשמע גם ליורדי הים.

מבארת הגמרא: וַאֲפִילּוּ הָכֵי, יְסוּרֵי דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן עֲדִיפֵי מִדְּרַבִּי – ועל אף שיסוריו היו כל כך נוראים, יסוריו של רבי אלעזר ברבי שמעון עדיפים היו מיסוריו של רבי, דְּאִילּוּ יסוריו של רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מֵאַהֲבָה בָּאוּ – כשביקשים לבוא, וּמֵאַהֲבָה הָלְכוּ – כשביקשים ללכת, אך יסוריו דְּרַבִּי, עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ עליו, וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ ממנו, ולא לפי בקשתו באו והלכו.

שואלת הגמרא: מה שאמרנו שעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ יסורים על רבי, מַאי הִיא – מה המעשה. מבארת הגמרא: דַּהֲווּ עָגְלָא דַּחֲווּ קָא מַמְטוּ לֵיהּ לְשָׁחִיטָה – שהיה עגל שהוליכוהו לשחיטה, אָזַל, תַּלְיָא לְרֵישֵׁיהּ בְּכַנְפֵּיהּ דְּרַבִּי, וְקָא בָכֵי – הלך העגל, החביא את ראשו בכנף בגדו של רבי, ובכה. אָמַר לֵיהּ רבי, וֵיל – לך לשחיטה, לְכָךְ נוֹצַרְתָּ. אָמְרֵי – אמרו בשמים, הוֹאִיל וְלֹא קָא מְרַחֵם, לֵיתּוּ עָלֵיהּ יִסּוּרִין – כיון שאינו מרחם על העגל, יבואו עליו יסורים.

שואלת הגמרא: מה שאמרנו וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ היסורים מרבי, מַאי הִיא – מה המעשה. מבארת הגמרא: יוֹמָא חַד, הָוָה קָא כָּנְשָׁא אֲמָתֵיהּ דְּרַבִּי בִּיתָא – יום אחד שפחתו של רבי טאטאה את הבית, הָוָה שָׁדֵיָא בְּנֵי כַּרְכּוּשְׁתָּא, וְקָא כָּנְשָׁא לְהוּ – היו מוטלים בארץ בני חולדה, ואספה אותם להשליכם לחוץ. אָמַר לָהּ רבי, שְׁבִקֵינְהוּ – הניחי להם, שכן כָּתִיב (תהלים קמה ט), 'וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו'. אָמְרֵי – אמרו בשמים, הוֹאִיל וּמְרַחֵם על הבריות, נְרַחֵם עָלָיהּ – נרחם גם עליו, ופסקו היסורים ממנו.

הגמרא מבארת שטובה היתה לעולם מחמת יסוריהם של רבי אלעזר ורבי: כּוּלְּהוּ שְׁנֵי יְסוּרֵי דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא שָׁכִיב אִינִישׁ בְּלֹא וְמַנְיֵהּ – כל השנים שהתייסר רבי אלעזר ברבי שמעון, לא מת אדם בלא זמנו. וּכְוּלְּהוּ שְׁנֵי יְסוּרֵי דְּרַבִּי, לֹא אִיצְטְרִיךְ עָלְמָא לְמִיטְרָא – וכל השנים שהתייסר רבי, לא הוצרך העולם לגשם, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב שֵׁילָא, קָשֵׁי יוֹמָא דְּמִיטְרָא, כְּיוֹמָא דְּדִינָא – קשה הוא יום שיורדים גשמים, כיום שני וחמישי שבית דין יושבים לדון בין אדם לחבירו. וְאָמַר אַמֵּימָר, אִי לָאו צְרִיךְ לְעָלְמָא, בָּעֵינָן רַבָּנָן רַחֲמֵי עֲלֵיהּ, וּמְכַטְּלֵי לֵיהּ – אם לא שהגשם נצרך לעולם, היו החכמים מתפללים שיתבטל, כיון שמטריח בני האדם שאינם יכולים לצאת ולבוא. ומסיימת הגמרא: אֲפִילּוּ הָכֵי – על אף שלא ירדו גשמים, האדמה היתה לחה, עד דְּכִי חֲווּ עָרְקֵי פּוּגְלָא מִמַּשְׁרָא, הָוָה קָיְימָא בֵּירָא מַלְיָא מַיָּא – שכשהיו עוקרים צנון מהערוגה, היתה הגומא שנוצרה מהעקירה מלאה מים.

הגמרא מספרת שרבי החזיר את בנו של רבי אלעזר ברבי שמעון למוטב: אֵיקְלַע רַבִּי לְאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – הזדמן רבי למקומו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אָמַר לְהוּ לאנשי המקום, האם יֵשׁ לוֹ בֵּן לְאוֹתוֹ צַדִּיק – לרבי אלעזר. אָמְרוּ לוֹ, יֵשׁ לוֹ בֵּן, וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׂכֶּרֶת לאחרים בְּשָׁנִים – בכפול מאחרות, שׁוֹכֶרְתּוֹ בְּשִׂמְנָה – בכפול ארבע ממה שהיא נשכרת לאחרים, מרוב יופיו.

אֲתָיֵיהּ – הביאו רבי לפניו, אֲמַטְיֵיהּ בְּרַבִּי – הסמיכו שיקראו לו רבי, כדי שירצה להגיע לכך, וישים את ליבו על לימוד התורה, וְאַשְׁלְמֵיהּ – ומסר אותו לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לָקוֹנְיָא אַחוֹת דְּאִמֵּיהּ – שהיה אחי אמו, שילמד עמו תורה.

כָּל יוֹמָא הָוָה אָמַר – בכל יום ויום היה אותו הבן אומר, לְקָרְיֵיתִי אֲנָא אֵיזִיל – לעירי אני רוצה לשוב. אָמַר לֵיהּ – אמר לו רבי שמעון, מדוע אתה אומר כך, והלא חַבִּים עָבְדוּ יָתְךָ, וְגוֹלְתָא דְּדַהֲבָא פָּרְסוּ עָלָךְ, וְרַבִּי קָרוּ לָךְ – עשו אותך לחכם, ובגד נאה של זהב פרסו עליך, ואף קראו לך רבי, וְאִתְּ אָמְרַתְּ לְקְרֵיתִי אֲנָא אֵיזִיל – ואתה אומר לעירי אני הולך. אָמַר לֵיהּ בנו של רבי אלעזר, מוֹסֵי, עֲוּבְדָא דָּא – נשבע אני שאעזוב זאת, ולא אבקש עוד ללכת.

כִּי נָדַל בנו של רבי אלעזר, אֲתָא יָתִיב בְּמִתִיבְתָּא דְּרַבִּי – הגיע וישב בישיבתו של רבי. שָׁמְעֵיהּ לְקָלֵיהּ – שמע רבי את קולו וְאָמַר, הָא קָלָא דְּמֵי לְקָלֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – קול זה דומה לקולו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אָמְרוּ לֵיהּ התלמידים, בְּרֵיהּ הוּא – אכן בנו הוא. קָרֵי עֲלֵיהּ – קרא עליו רבי את הפסוק (משלי יא ל), 'פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים, וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם', ומפרש, 'פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים', זֶה רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, שהוא פריו של הצדיק רבי אלעזר ברבי שמעון, 'וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם', זֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לָקוֹנְיָא, שהחזירו למוטב ולימדו תורה, ונחשב כמו שקנה את נפשו, ונעשה לו כבן.

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ – כשנפטר רבי יוסי ברבי אלעזר, אַמְטוּהוּ לְמַעְרְתָּא דַּאֲבוּהָ – הביאוהו לקוברו במערת אביו, הָוָה הָדְרָא לֵהּ עֲכָנָא לְמַעְרְתָּא – היה נחש מקיף את המערה, ולא יכלו להיכנס, אָמַר לֵיהּ – אמרו לו החכמים, עֲכָנָא עֲכָנָא – נחש נחש, פְּתַח פִּיךָ, וְיִכָּנֵס בֶּן אֲצֶל אָבִיו, אך לֹא פָּתְחָא לְהוּ – הנחש לא פתח להם, ולא יכלו לקוברו שם.

כַּכְּבוֹרִים הָאֵם שהטעם שאין מניחים לרבי יוסי להיקבר ליד אביו, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה – רבי אלעזר נָדוֹל מִזֶּה – מרבי יוסי בנו. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁזֶּה נָדוֹל מִזֶּה לא נתנו לו להיקבר אצלו, אֶלָּא מפני שזה – רבי אלעזר הָיָה בְּצַעַר מְעָרָה, שהתחבא עם רבי שמעון בר יוחאי אביו שלוש עשרה שנים מפני הרומאים שחיפשו אחריהם, וְאילו זֶה – רבי יוסי, לֹא הָיָה בְּצַעַר מְעָרָה.

הגמרא מספרת שגם את נכדו של רבי טרפון החזיר רבי למוטב: אֵיקְלַע רַבִּי לְאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי טַרְפוֹן – הזדמן רבי למקומו של רבי טרפון, אָמַר לְהוּ – לאנשי המקום, האם יֵשׁ לוֹ בֵּן לְאוֹתוֹ הַצַּדִּיק – רבי טרפון שֶׁהָיָה מְקַפֵּחַ אֶת פָּנָיו – שכאשר היה נשבע היה אומר אקפח את בני, אָמְרוּ לוֹ אנשי המקום, בֵּן אֵין לוֹ, אך בַּת יֵשׁ לוֹ, וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׂכֶּרֶת לאחר בְּשָׁנִים, שׁוֹכֶרְתּוֹ לנכדו של רבי טרפון בִּשְׁמֹנָה מרוב יופיו. אֲתָיוּהוּ לְקַמֵּיהּ – הביאו את נכדו של רבי טרפון לפני רבי, אָמַר לֵיהּ רבי, אִי חָדְרַתְּ בָּךְ, יָהֵיבְנָא לָךְ בְּרַתְּאִי – אם

המשך בעמוד רלו

תחזור למוטב, אתן לך את בתי לאשה, הָדַר בֵּיהּ – חזר בו למוטב.
אִיכָּא דְּאָמְרִי, נָסְבָהּ – יש אומרים, שנשאה, אך וְגִידְּשָׁהּ אחר כך.
אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש אומרים, לֹא נָסְבָהּ כְּלָל – שלא נשאה כלל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, שִׁבְּשְׁבִיל לשאת את זו חָזַר וָהּ למוטב.
שואלת הגמרא: וְלָמָּה לֵיהּ כּוּלֵּי הַאי – ולמה לו לרבי לחזר כל כך ולשאול אם השאירו החכמים בנים אחריהם. עונה הגמרא: משום דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאָמְרֵי לָהּ [–ויש אומרים] אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרֵי לָהּ [–ויש אומרים] אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה, זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה טו יט), שירמיה הנביא אומר שהקב"ה אמר לו, 'אִם תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ, לְפָנַי תַּעֲמֹד' – אם תשיב את ישראל למוטב על ידי תוכחתי, אשיבך אליי, ותתקיים בעולם הבא. וְכָל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן עַם הָאָרֶץ תּוֹרָה, אֲפִילּוּ אם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה, מְכַטֶּלָה בִּשְׁבִילוֹ – בגללו ובזכותו, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק (שם), 'וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל, כְּפִי תִּהְיֶה' – אם תוציא תלמיד חכם שהוא יקר, מעם הארץ שהוא אדם זול, תהיה כביכול שוה לפי, שתוכל לבטל גזירות שגזרתי במאמר פי.
אָמַר רַבִּי פָּדָת אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ אף הוא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ בְּנוֹ אף הוא תַּלְמִיד חָכָם, שׁוּב אֵין הַתּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נט כא), 'וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וגו' אוֹתָם אָמַר ה', רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ, וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ, לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ, וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ, אָמַר ה', מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם'.
שואלת הגמרא: מַאי – מה כוונת הכתוב באומרו 'אָמַר ה'. שכבר נאמר בתחילת הפסוק, ועוד מדוע נאמר בין 'זרעך' לבין 'מעתה ועד עולם'. מבארת הגמרא: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי עָרַב לְךָ בְּדָבָר זֶה, שאם שלושה דורות הם תלמידי חכמים, אין התורה פוסקת מזרעם.
שואלת הגמרא: מַאי – מהי כוונת הכתוב 'מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם' הרי די שיאמר 'לא ימושו וגו' עד עולם'. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, שְׁמַע אֵילָךְ – לאחר שלושה דורות, התּוֹרָה מְחַוֶּרֶת עַל הָאַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ, שכן היא כבר רגילה במשפחה זו.
הגמרא מביאה מעשה ברב יוסף בעניין זה: רַב יוֹסֵף יָתִיב אַרְבְּעִין תַּעֲנִיתָא – ישב ארבעים יום בתענית, והתפלל שלא תפסוק התורה מזרעו, וְאִקְרִיוּהוּ – ולאחר מכן הקריאו לו משמים את הפסוק (ישעיה שם), 'לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ', שמובטח שלא יפסיקו דברי התורה מפיו. יָתִיב אַרְבְּעִים תַּעֲנִיתָא אַחֲרִינִי – ישב עוד ארבעים תעניות אחרות, וְאִקְרִיוּהוּ – והקריאו לו משמים גם את המשך הפסוק (שם), 'לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ', שמובטח שלא יפסיקו דברי התורה מפיו ומפי בניו. יָתִיב מֵאָה תַּעֲנִיתָא אַחֲרִינִי – שוב ישב מאה תעניות אחרות, (אָתָא) וְאִקְרִיוּהוּ – והקריאו לו משמים את המשך הפסוק (שם), 'לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ', שהבטיחוהו שלא תפסק אף מנכדיו. אָמַר רב יוסף, מִכָּאן וְאֵילָךְ, לֹא צְרִיכְנָא – אחר שהבטיחוני משמים שאני ובני ונכדי נזכה לתורה, איני צריך לצום ולבקש על הדורות הבאים, שכן הַתּוֹרָה מְחַוֶּרֶת עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ, וכרב ירמיה.
אגב שהגמרא הביאה מעשה של רב יוסף שהתענה כדי לזכות לתורה, מביאה מעשה אצל רב זירא שהתענה כדי לזכות לתורה: רַב זֵירָא, כִּי סָלֵיק לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל – כשעלה מבבל לארץ ישראל, ללמוד אצל רבי יוחנן, יָתִיב מֵאָה תַּעֲנִיתָא, דְּלִשְׁתַּכַּח גְּמָרָא בַּבְלָאָה מִינֵּיהּ – ישב מאה ימים בתענית, והתפלל שישכח את דרך הלימוד של בני בבל, כִּי הֵיכִי דְּלָא נִטְרְחֵיהּ – כדי שהיא לא תטריד אותו, ותפריעו בלימודו מפי רבי יוחנן.
יָתִיב מֵאָה אַחֲרִינִיתָא – ישב רב זירא עוד מאה ימים אחרים בצום, והתפלל דְּלֹא לִשְׁכּוֹב רַבִּי אֶלְעָזָר בִּשְׁנִיָּה, וְנָפְלִין עִילָּוֵיהּ מֵילֵי דְּצִבּוּרָא – שלא ימות רבי אלעזר בחייו, ויפלו עליו עניני הציבור.
וְיָתִיב מֵאָה אַחֲרִינִי, דְּלֹא נְשְׁלוֹט בֵּיהּ נוּרָא דְּגֵיהִנֹּם – ושוב ישב רב זירא מאה תעניות אחרות, והתפלל שלא תשלוט בגופו אש הגיהנם. כָּל תְּלָתִין יוֹמֵי, הָוָה בָּדִיק נַפָּשֵׁיהּ – כל שלושים יום בדק אם אש יכולה לשלוט בו, שַׁנְיָא תַּנּוּרָא, סָלֵיק וְיָתִיב בְּגַוֵּיהּ, וְלֹא הָוָה שָׁלְטָא בֵּיהּ נוּרָא – הסיק אש בתנור, ועלה וישב בתוכו, והאש לא היתה שולטת בגופו. יוֹמָא חַד יְהַבוּ בֵּיהּ רַבָּנַן עֵינָא, וְאִיחַרְכוּ שַׁכֵּיהּ, וְקָרוּ לֵיהּ קְטִין חָרִיךְ שַׁכֵּיהּ – יום אחד נתנו בו החכמים עין כשנכנס לתנור, ונחרכו שוקיו, ומאז כינוהו, הקטן חרוך השוקים, שהיה נמוך קומה וגם נחרכו שוקיו.
הגמרא דורשת במעלת ברכת התורה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מהי כוונת הכתוב (ירמיהו ט יא), 'מִי הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֶן אֶת זֹאת, וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי ה' אֵלָיו וְיַגִּדָהּ, עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר', דָּבָר זֶה – השאלה על מה אבדה הארץ,

אָמְרוּ – שאלו חַכָמִים, וְלֹא פֵּירְשׁוּהוּ, וכן אָמְרוּ – שאלו זאת גם הַנְּבִיאִים וְלֹא פֵּירְשׁוּהוּ, עַד שֶׁפֵּירְשׁוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק הבא (שם ט יב), 'וַיֹּאמֶר ה', עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, 'עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי' פירושו, שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בָּתּוֹרָה – ברכת 'אשר בחר וגו' ונתן לנו את תורתו', תְּחִלָּה – לפני שהתחילו לעסוק בה.

הגמרא מביאה דרשה נוספת על תלמיד חכם בן תלמיד חכם: אָמַר רַב חָמָא, מַאי דִּכְתִיב (משלי יד לג), 'בְּלֶב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה, וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדֵע', ומפרש, 'בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה', זֶה תַּלְמִיד חָכָם בֶּן תַּלְמִיד חָכָם, שבלבו החכמה שוכנת בנחת ובמרגוע, ואינו מפרסם לכל את חכמתו, 'וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדֵע', זֶה תַּלְמִיד חָכָם בֶּן עַם הָאָרֶץ, שמודיע לכל שחכם הוא, ומתפאר בכתר תורה. אָמַר עוּלָא, הֵיינוּ דְּאָמְרֵי אינְשֵׁי – זה מה שאומרים במשל, אִסְתִּירָא בְּלַגְינָא קִישׁ קִישׁ קָרֵיא – סלע אחד שבבד, מקשקש ומשמיע קול, אך כד מלא סלעים, אינו משמיע קול.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בעניין לימוד התורה: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא, מַאי דִּכְתִיב (איוב ג יט), 'קָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא, וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו', ולכאורה קשה, אִטו לֹא יַדְעִינַן – וכי איננו יודעים דְּקָטֹן וְגָדוֹל שָׁם הוּא. אֶלָּא הפסוק מדבר באדם אחד, ואומר, שֶׁכָּל הַמְקַטְּנִין – משפיל עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה גָּדוֹל לָעוֹלָם הַבָּא, וְכָל הַמַּשִּׂים עַצְמוֹ כְּעֶבֶד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה חָפְשִׁי [–בן חורין] לָעוֹלָם הַבָּא.

הגמרא מביאה מעלת הרבצת התורה: רֵישׁ לָקִישׁ, הָוָה מְצַיֵּין מְעָרְתָּא דְּרַבָּנָן – היה מסמן את מערות קברי החכמים, כִּי מָטָא לְמְעָרְתֵיהּ דְּרַבִּי חִייָא, אִיעְלָמָא מִינֵּיהּ – כשהגיע לסמן את מערתו של רבי חייא, נעלמה ממנו, חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ – חלשה דעתו, אָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וכי לֹא פַּלְפַלְתִּי תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ – כרבי חייא. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ, אִמנם תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ פִּלְפַלְתָּ, אך תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ לֹא רִיבְצַתְּ – לא לימדת והשקית אחרים בתורה כמוהו.

הגמרא מבארת איך היתה הרבצת התורה של רבי חייא: כִּי הָווּ מִינְצוּ [–כשהיו רבים] רַבִּי חַנִינָא ברבי חמא וְרַבִּי חִייָא, אָמַר לֵיהּ – היה אומר רַבִּי חַנִינָא לְרַבִּי חִייָא, בַּהֲדֵי דִּידִי קָא מִינְצֵית – וכי איתי אתה רב, חֵם וְשָׁלוֹם אִי מִשְׁתַּכְּחָא תּוֹרָה מִישְׂרָאֵל, מֵהֲדָרְנָא לָהּ מִפַּלְפּוּלֵי – והלא אם חס ושלום תשתכח התורה מישראל, אני יכול להחזיר אותה על ידי פילפולי. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִייָא לְרַבִּי חַנִינָא, בַּהֲדֵי דִּידִי קָא מִינְצֵית, דְּעָבְדִי לַתּוֹרָה דְּלֹא תִּשְׁתַּכַּח מִישְׂרָאֵל – וכי איתי אתה רב, שעשיתי שלא תשתכח תורה מישראל.

ופירש, מַאי עֲבִידְנָא – מה אני עושה כדי שלא תשכח תורה, אִוֵּילְנָא וְשָׁדְרִינָא כִּיתְנָא – אני הולך ושורג פשתן, וְגָדֵילְנָא נִישְׁבֵי – ומהפשתן שגדל אני קולע רשתות ציד, וְצַיְדְנָא טָבֵי, וּמַאֲכִילְנָא בִּשְׂרַייהוּ לְיַתְמֵי – ואני צד בהם צבאים, ומאכיל את בשרם ליתומים, וְאָרֵיכְנָא מְגִילָתָא, וּכְתֵבְנָא – ומעורותיהם אני מתקין מגילות קלף, וכותב עליהם חֲמִשָּׁה חומְשֵׁי תורה, וְסָלִיקְנָא לְמָתָא – ואני עולה לעיר שאין בה מלמדי תינוקות, וּמַקְרֵינָא חַמְשָׁה יַנוקֵי – ואני מלמד חמישה תינוקות בְּחַמְשָׁה חומְשֵׁי תורה, חומש אחד לכל אחד, וּמַתְנִינָא שִׁיתָּא יַנוקֵי שִׁיתָּא סָדְרֵי – ואני שונה בעל פה לשישה תינוקות אחרים ששה סדרי משנה, לכל אחד סדר אחד, וְאָמְרֵינָא לְהוּ – ואני אומר לתינוקות, עַד דְּהָדְרֵינָא וְאָתֵינָא, אַקְרוּ אַהֲדָדֵי וְאִתְנוּ אַהֲדָדֵי – עד שאשוב לכאן, ילמד כל אחד את חבריו את החומש שלימדתיו, ואת סדר המשנה ששניתי לו, וכך כולם ידעו חמשה חומשי תורה וששה סדרי משנה, וְעָבְדִי לָהּ לַתּוֹרָה דְּלֹא תִּשְׁתַּכַּח מִישְׂרָאֵל – ועל ידי כך אני גורם שהתורה לא תשתכח מישראל.

מסיימת הגמרא: חַיְינוּ דְּאָמַר [–וזהו שאמר] רַבִּי, כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי חִייָא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי לרבי, אֲפִילּוּ מֹשֶׁה – וכי אפילו ממעשיך גדולים הם. אָמַר לֵיהּ רבי, אִין – כן. שוב שאלו, האם גם אֲפִילּוּ מֹאבָא – רבי יוסי, גדולים הם. אָמַר לֵיהּ רבי, חַס וְשָׁלוֹם, לֹא תֶּהֱא כְּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל – לא תאמר כך בישראל.

הגמרא מבארת את מעלתו של רבי חייא בישיבה של מעלה: אָמַר רַבִּי זֵירָא, אֲמַשׁ [–אתמול בלילה] נִרְאָה לִי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא בחלום, אָמַרְתִּי לוֹ – שאלתי אותו בחלום, אֵצֶל מִי אַתָּה תָּקוּעַ – ליד מי אתה יושב בישיבה של מעלה. אָמַר לִי רבי יוסי, אֵצֶל [–לידו] רַבִּי יוֹחָנָן. שאלתי שוב, וְרַבִּי יוֹחָנָן אֵצֶל מִי. וענה לי, אֵצֶל רַבִּי יַנַּאי. שוב שאלתיו, וְרַבִּי יַנַּאי אֵצֶל מִי. וענה לי, אֵצֶל רַבִּי חֲנִינָא. שוב שאלתיו, וְרַבִּי חֲנִינָא אֵצֶל מִי. וענה לי, אֵצֶל רַבִּי חִייָא. אָמַרְתִּי לוֹ – לרבי יוסי, וְרַבִּי יוֹחָנָן אֵצֶל רַבִּי חִייָא לֹא – וכי רבי יוחנן אינו ראוי לשבת ליד רבי חייא. אָמַר לִי רבי יוסי, בְּאַתָּר דְּזִקּוּקִין דְּנוּרָא, וּבְעוֹרִין דְּאֶשָּׁא, מַאן מָעֱיֵיל בַּר נַפְחָא לְתַמָּן – במקום של ניצוצות של אש, ולפידים של אש, מי מכניס את בן הנפח לשם, כלומר, אי אפשר להושיב את רבי יוחנן ליד רבי חייא.

הגמרא מביאה עוד בגודל מעלת רבי חייא: אָמַר רַב חֲבִיבָא, אִשְׁתָּעִי [–סיפר] לִי רַב חֲבִיבָא בַּר סוֹרְמַקֵּי, חֲזִי לֵיהּ הַהוּא מְרַבָּנָן דְּהָוָה שְׁכִיחַ אֲלִיָּהוּ גַּבֵּיהּ – ראיתי אחד מהחכמים שאליהו הנביא היה מצוי אצלו, דַּלְצַפְרָא הָווּ שַׁפִּירָן עֵינֵיהּ, וּלְאוֹרְתָּא דַּמְיָין כִּדְמִיקְלִין בְּנוּרָא – שבבוקר היו עיניו יפות, אך בערב היו עיניו נדמות כאילו שנשרפו באש. אָמְרִי לֵיהּ, מַאי דַּאי – אמרתי לו, מה קרה לעיניך. וְאָמַר לִי, דְּאָמְרִי לֵיהּ לְאֵלִיָּהוּ, אַהֲווֹי לִי רַבָּנָן כִּי סָלְקִי לְמָתֵיבְתָּא דְּרַקִּיעַ – ביקשתי לאליהו הנביא שיראה לי את החכמים כשהם עולים לישיבה של מעלה. אָמַר לִי אליהו, בְּכוּלְּהוּ מָצֵית אִסְתַּכְּלִי בְּהוּ, לְבַר מִגּוּהַרְקָא דְּרַבִּי חִייָא, דְּלֹא תִּסְתַּכֵּל בֵּיהּ – בכל החכמים אתה רשאי להביט, מלבד בסאו של רבי חייא, שלא תביט בו. שאלתיו, מַאי סִימָנַייהוּ – מה הסימן שאדע שלא להביט בו. וענה לי, בְּכוּלְּהוּ אָזְלִי מַלְאֲכֵי כִּי סָלְקִי וְנָחְתִי, לְבַר מֵגּוּהַרְקָא דְּרַבִּי חִייָא, דְּמַנְפְּשִׁי סָלְיָן וְנָחוֹת – לכל החכמים עוזרים מלאכים כשעולים ויורדים, לבד מכסאו של רבי חייא, שמעצמו הוא עולה ויורד. לֹא מְצֵאתִי לְאוּקְמָא אַנַפְשָׁאי – לא יכלתי להעמיד עצמי מלהביט, אִסְתַּכַּלִי בָּהּ – הסתכלתי על כסאו של רבי חייא, אַתּוּ תְּרֵי בּוּטְיֵתֵי דְּנוּרָא, וּמַחֲווּהוּ לְהַהוּא גַּבְרָא, וַסַּמִּינְהוּ לְעֵינֵיהּ – הגיעו שתי ניצוצות אש, והיכו אותי וסימאו את עיני. לְמָחָר אָזְלִי אִשְׁתַּטְחִי אֲמַעֲרָתֵיהּ, אֲמִינָא, מַתְנֵייתָא דְּמַר מַתְנִינָא, וְאִתַּמְאִי – למחרת הלכתי והשתטחתי על קברו, ואמרתי, את התוספתא שהיא משנתו של אדוני, אני רגיל תמיד ללמוד, ונרפאו עיני.

הגמרא מביאה עוד מעשה בגדולת רבי חייא: אֲלִיָּהוּ הנביא הָוָה שָׁכִיחַ בְּמָתֵיבְתָּא דְּרַבִּי – היה מצוי בישיבתו של רבי, יוֹמָא חַד רֵישׁ יַרְחָא הָוָה, נָגָה לֵיהּ וְלֹא אָתָא – יום אחד היה ראש חודש, והתאחר ולא הגיע בזמן הרגיל, וכשהגיע אָמַר לֵיהּ רבי, מַאי טַעֲמָא נָגָה לֵיהּ לְמַר – מפני מה איחר אדוני לבא. אָמַר לֵיהּ אליהו, אַדְאוֹקֵימְנָא לְאַבְרָהָם, וּמְשִׁינָא יְדֵיהּ, וּמְצַלֵּי, וּמַגְנִינָא לֵיהּ – עד שהעמדתי את אברהם אבינו, ונטלתי את ידיו, והתפלל, והשכבתי אותו בחזרה, וְכֵן עשיתי אחר כך גם לְיִצְחָק, וְכֵן עשיתי אחר כך גם לְיַעֲקֹב, ולכן התעכבתי מלהגיע. שאלו שוב, וְלוֹקְמִינְהוּ בַּהֲדֵי הֲדֵדֵי – מדוע אינך מעמידם יחד, שלא יקח זמן רב כל כך. השיב אליהו, סָבְרִי, תָּקְפֵי בְּרַחֲמֵי, וּמְיַיתֵי לֵיהּ לְמָשִׁיחַ בִּלָּא זְמַנֵּיהּ – חוששים בשמים, שמא ירבו שלשתם יחד בתפילה, ויביאו את המשיח קודם זמנו, ולכן אין לי רשות להעמידם יחד. אָמַר לֵיהּ רבי, וַיְשׁ [–האם יש] דּוּגְמָתָן בָּעוֹלָם הַזֶּה מי שתפילתו נשמעת כמותם. אָמַר לֵיהּ אליהו, אִיכָּא – יש את רַבִּי חִייָא וּבָנָיו.

גָּזַר רַבִּי תַּעֲנִיתָא, אַחֲתִינְהוּ לְרַבִּי חִייָא וּבָנָיו – גזר רבי תענית כדי להביא את הגאולה, והורה לפני התיבה את רבי חייא ובניו. אָמַר רבי חייא מַשִּׁיב הָרוּחַ, וְנָשְׁבָה וְקָא – ומיד נשבה הרוח. אָמַר מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, וְאָתָא מִיטָרָא – ומיד ירד גשם. כִּי מָטָא לְמִימַר [–כשהגיע לומר] מְחַיֵּה הַמֵּתִים, רָגַשׁ עָלְמָא – נעשה רעש בעולם, שהתחילו עצמות המתים להתקרב זה לזה, כדי לקום לתחיה. אָמְרִי בְּרֵקִיעָא, מַאן גָּלֵי רָזֵיהּ בָּעַלְמָא – אמרו בשמים, מי הוא זה שמגלה סודות בעולם הזה, שגילה שתפילת רבי חייא ובניו מתקבלת כתפילת האבות. אָמְרִי, אֲלִיָּהוּ גילה זאת. אַתְיוּהוּ לְאֲלִיָּהוּ, מָחֲווּהוּ שְׁתִין פּוּלְמֵי דְּנוּרָא – הביאו את אליהו הנביא, והיכו אותו שישים מכות במקלות של אש. אָתָא – הגיע אליהו, אַרְמֵי לְהוּ כְּרוּמְּכָא דְּנוּרָא, עַל בֵּינֵייהוּ וּמְדַדְּיָנְהוּ – נדמה להם כדוב של אש, נכנס ביניהם והפריעם להתפלל.

המשך בעמוד צד

אגב שהובא המעשה בתלמיד שנרפאו עיניו, הגמרא מביאה מעשה ברפואת עיני רבי: שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה – הבקיא בסוד מהלך הירח, אַסְיֵיהּ דְּרַבִּי הָוָה – היה רופאו של רבי. חָלַשׁ רַבִּי בְּעֵינֵיהּ – פעם חלה רבי בעינו, אָמַר לֵיהּ שמואל, אֵימַלֵּי לָךְ סַמָּא – האם אניח סם רפואה בעינך, ועל ידי כך היא תתרפא. אָמַר לֵיהּ רבי, לֹא יָכְילְנָא – איני יכול לסבול זאת. שאלו שוב, אֶשְׁתַּבַּר לָךְ מִשְׁתָּבַר – האם אמרח על גב העין סם רפואה. [אָמַר לֵיהּ רבי] לֹא יָכְילְנָא – גם את זה איני יכול לסבול. הָוָה מוֹתִיב לֵיהּ בְּגוּבְתָא דְּסַמָּנֵי תּוּתֵי בֵּי סַדְיֵיהּ, וְאֵיתַסִּי – הניח לו שמואל סמי רפואה בתוך קנה חלול, ונתנו תחת מראשותיו, וכוח הסם בקע והלך דרך עצם גולגלתו ומוחו עד שהגיע לעיניו וריפאם.

הָוָה קָא מְצַטַּעַר רַבִּי לְמִסְמְכֵיהּ, וְלֹא הָוָה מָסְתַּיְיעָא מִילְתָא – רבי טרח לסמוך את שמואל ירחינאה, מפני שהיה חכם ובקי מאוד, אך לא הסתייע הדבר. אָמַר לֵיהּ שמואל, לֹא לְצַטַּעַר מַר על כך, לְדִידִי חָזֵי לִי סִיפְרָא דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן – אני ראיתי את ספרו של אדם הראשון, וּכְתִיב בֵּיהּ – ושם נכתב, שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה – הבקיא בסוד מהלך הירח,